

HEEM-
NIEUWS

Heemkundekring Bergeijk

de Keersopper

nr 5

In dit nummer:

Voorwoord, met info uit de ALV	p 1
Enderakkers een open akkercomplex met geschiedenis, deel 2 <i>Daniel Vangheluwe</i>	p 2
Over grensconflicten in vroeger tijd en een ommetje van nu <i>Wim van Dooremolen</i>	p 7
Haarteut Simon van Hove en het logo van 'Teutenkoor Bergeijk' <i>Martien Veekens</i>	p 9
Over Godefridus Meulenbroeks en zijn aanvaring met Bergeijkse haarteuten <i>Ad Tilborghs</i>	p 17
Wie was Arnold Kuijken te Fritzlar <i>Martien Veekens, Wim v.Dooremolen</i>	p 20
Portret van de 105 jarige Harry Kuijken Dorpsfiguren <i>Wil van Ham, Gerard de Brouwer</i>	p 21
Ansichten, Een doktershuis <i>Wim van Dooremolen</i>	p 24

Heemkundekring Bergeijk
Secretariaat: Standerdmolen 12
5571 RN Bergeijk
Tel: 0497 57 55 85
e-mail: j.steeghs3@chello.nl
Rabo Bank Bergeijk Rekening nr 10.13.73.627

DE KEERSOPPER

NR 5

mei 2007

HEEMKUNDEKRING BERGEIJK

Hallo, heemkundevrienden,

Laten we eerst even vertellen over onze bestuurswisselingen. We hadden in maart een algemene ledenvergadering (22 leden aanwezig), waarbij Phil Schellens-Bijnen, Cor van Lent en Will Steeghs om verschillende persoonlijke redenen aftraden als bestuurslid. Wij hebben hen dank gezegd voor hun bijdragen en zijn blij dat ze als lid van onze kring zich actief willen blijven inzetten.

Als nieuwe bestuursleden werden op de vergadering gekozen Ine Sneeboer en Joop Kennis; een applaus bevestigde het hartelijk welkom.

In de heemkamer aan de Rauppstraat treffen we wekelijks 8 à 12 leden in gesprek, discussie en overleg. Zeer goed. Loop ook eens binnen zou ik zeggen (Di 19:00 tot 21:00 uur). Zoals in lokale bladen te lezen valt is ook de heemkundekring

bezig met het Teutenhuis. Bezig in die zin dat we een intentieverklaring getekend hebben. In eerste instantie omdat we graag een heemkamer hebben en verder dat we in zo'n cultuurhistorisch centrum mee willen werken aan interessante tentoonstellingen e.d. Momenteel bekijkt een stuurgroep met vertegenwoordigers van mogelijke huurders de haalbaarheid. *Wordt vervolgd.*

Foto
Jacques
Mandigers

Wim van Dooremolen,
voorzitter

Keersopper-Redactieleden:

Wil van Ham

e-mail wilvanham@wemail.nl

Wim van Dooremolen

e-mail doorem@planet.nl

Will Steeghs

Ad Tilborghs

Jaap Bussing

Martien Veekens

Enderakkers een open akkerkompleks met geschiedenis.

Deel 2: De plaggenlandbouw op Enderakkers

Auteur : Daniel Vangheluwe

Enderakkers en de Bucht in 1923

De hoeveelheid mest was de sluitpost bij de akkerbouw op de minder vruchtbare akkergrond van N-Brabant, ook in de Enderakkers. De beekdalen die nodig waren voor het hooien waren omstreeks 1200 volledig ontgonnen en wat betreft oppervlak waren ze vergeleken met Drente relatief klein. Om uitputting van de grond te voorkomen werden de akkers om het andere jaar ingezaaid (twee slagen). Boeren zijn echter altijd bezig geweest met het op de akkers brengen van alles wat de opbrengst kon vergroten: van de bladeren van de bomen tot de strooisellaag op de heide en niet te vergeten de schapenmest. In Bergeijk waren reeds grote heidegebieden aanwezig of ze ontstonden door het weiden van schapen. In 1596 tijdens de Tachtigjarige oorlog als een troep ruiters in de vroege ochtend op de Witrijt aankomt wordt Jan Franszoon op uitkijk gezet, *‘dat hij soude wacht houden, gelijk hij deponent gedaen heeft omtrent sijnen huuse op eenen*

hooghe boom, van de welcken hij sach tot Lommel, Daelen (Dalum), Moll, Postelscher bosch'.¹ Om de schapenmest te behouden voor de bemesting werden de schapen op schaapskooien gebracht, die aan de rand van de nederzetting stonden. De schapenmest gemengd met heideplaggen was na compostering zeer geschikt voor de roggeteelt, het belangrijkste broodgraan.² Deze nieuwe techniek om de akkers te bemesten met schapenmest gemengd met heideplaggen moet vermoedelijk vanaf de tijd dat de beekdalen waren ontgonnen zijn geïntroduceerd. Het houden van schapen leidde tot de veedriften in Bergeijk. De gehuchten werden aangeduid als veedriften, '*heertgank*', hetgeen de collectiviteit van de veedrift aangeeft: de kudde werd per heertgank naar de heide geleid. De 's ochtens vertrekkende kudde groeide aan naarmate steeds meer schapen van individuele boeren zich erbij aansloten. In Westerhoven werd het gehucht '*die Heyde*' aangeduid als een heertgang en in Bergeijk nabij Enderakkers schreef (of zei) men: '*aen de hertganck genoempt het Eykereynde*'.³ Het draaihek dat de toegang tot de nederzetting afsloot voor de schaapskudde heette '*inde*'. Ook de namen Eikereinde en Enderakkers zijn mogelijk afgeleid van –inde ofwel hek.

Naast de heertgank-namen zijn de zandverstuivingen mogelijk aanwijzingen voor de veedriften. Een opmerkelijke wandelaar kan bij de Fazantlaan de restanten van een brede wal herkennen die de akkers van de Bergerheide afscheidde. Wallen, heggen en schuttingen werden vroeger aangelegd om te voorkomen dat de schapen op de akkers konden komen. De grote breedte (en vroegere hoogte) van de wal bij de Fazantlaan doet vermoeden dat deze wal is aangelegd om de Bergerakkers te beschermen tegen de zandverstuivingen die ontstonden door erosie van de Berger veedrift. Het perceel "*Hemelrijk*" op hoek van de Lijsterbesdreef met de Eerselsedijk diende mogelijk als opvangplaats voor de schaapskudde (de uitgang –rik is een oude naam voor omheining).

Archeologen denken bij de ophoging van de akkers aan potstalmest, maar recent zijn hierover nieuwe inzichten verkregen.

Volgens archiefonderzoeker Vera is de potstal na 1750 ontstaan omdat in oudere bronnen wel het maaien van de heide maar niet het steken van

¹ De afstand van de Witrijt tot Mol is 10 km.

² Nepomuk von Schwerz, J. (1836), 'Beschreibung der Landwirtschaft in Westfalen', VI, pp. 208-219 en Spek, T. (2004), p. 763.

³ R26 151, p.252v.

zandhoudende plaggen (russen) wordt genoemd. De mesthoop werd op het erf bewaard in een ‘messie’ op zijn Brabants.⁴ Volgens Spek hoeft de samengang tussen potstal en plaggendek er niet te zijn.⁵ Wel kan de potstal een versnelling in de opbouw van het plaggendek teweeg hebben gebracht. Een deel van het plaggendek kan dan voor 1750 zijn ontstaan, waarbij de mest met toevoeging van heideplaggen op een mestvaalt buiten werd opgebouwd. Het is zelfs niet uit te sluiten dat de mest voor die tijd binnenshuis werd gehouden, omdat we in Bergeijk in een testament van 1627 lezen, dat Margriet Andries de weduwe van wijlen Peters Jans van Ginneven het volgende naliet : ‘*het mist, iegengewoirdelijk in den achterhuise liggende, mitsgaders het hooij..*’.⁶ De mesthoop werd rond die tijd ook buiten op het erf aangelegd, zoals blijkt uit een erfdeling in 1612 in Bergeijk : ‘*over de misshof en dander sijde te weegen*’. Bij een pachthoeve in de 16de eeuw van Tongerlo is de pachter gehouden om bij vertrek van de pachthoeve ‘*een goede messie daer te laten*’.⁷ Hoewel langzamerhand duidelijk is, dat de plaggenbemesting van jongere datum is dan vroeger werd gedacht is een juiste datering uit opgravingen nog steeds een probleem. Een historisch datering blijkt echter mogelijk.

Datering van de plaggenlandbouw⁸

Van de cijzen die de hertog van Brabant in Bergeijk en Eersel heeft uitgegeven is een reeks cijnsboeken bekend die begint in 1340.⁹ De oudste cijzen werden echter al voor 1210 uitgegeven.¹⁰ Het cijnsbedrag per perceel was aan het oppervlak gerelateerd en bleef lange tijd onveranderd : voor de nieuwe penning in de 14de en 15de eeuw was dat 12 penningen cijns, jaarlijks te betalen voor een bunder land. In de periode 1210-1340 die aan het eerste cijnsboek voorafging, werd het cijnsgebied van de hertog van Bra-

⁴ Vera, H. (2002), ‘Potstallen en esdekken’, Brabants Heem 54, p. 55-66.

⁵ Spek, T. (2004), p. 751.

⁶ R26, 4 oct 1627.

⁷ AAT, II 283. Pachtkontraakt van een hoeve te Bergeijk

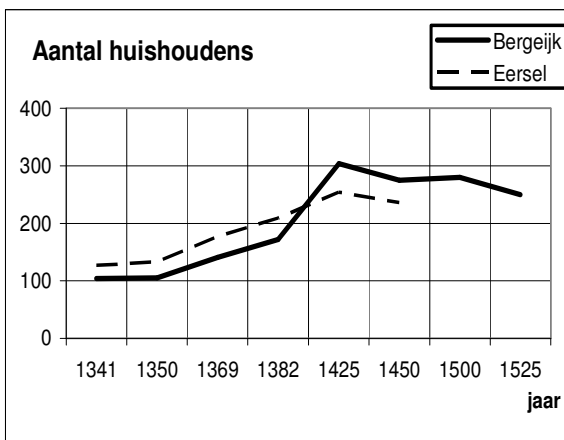
⁸ Vangheluwe, D. (2001), ‘Eersel en Bergeijk, een toename van de bevolking in de jaren 1350-1450’, Rosdoek nr 100.

⁹ Vangheluwe, D. (1999), ‘Local communities in their landscape in the rent district of Eersel/Bergeyk(14th-16th centuries)’, in :Theuws, F., Roymans, N., ‘Land and Ancestors’, Amsterdam university press, Amsterdam.

¹⁰ Asseldonk van, M. (1999), ‘Census domini ducis’, NoordBrabants Historisch Jaarboek deel 16, ‘s-Hertogenbosch, 1999, pp. 33-95.

bant in Bergeyk voortdurend uitgebreid door ontginning van land. Na 1340 stopte de groei van het landbouwoppervlak en werd de heide belangrijk. Ongeveer in die tijd stond de hertog van Brabant per dorp aan de boeren toe om de gemeint tegen betaling te gebruiken. Dit geeft aan dat de heide belangrijk werd, mogelijk in verband met de schapenteelt. Het aantal cijnsbetalers nam daarna in Bergeijk en Eersel snel toe. Dat konkluderen we uit de retrospectieve rekonstruktie van opeenvolgende cijnsboeken van de hertog. Hieruit blijkt dat de grote percelen na 1340 steeds verder worden opgesplitst onder nakomelingen van de oorspronkelijke landeigenaren uit 1340. Dat is een aanwijzing dat deze landeigenaren ter plaatse het boerenbedrijf uitoefenden en dus behoorden tot de lokale bevolking.¹¹ Door de cijnsbedragen bij elkaar op te tellen, kunnen we afleiden dat het landbouwoppervlak in Bergeijk en in Eersel in die periode slechts met 10% toeneemt, terwijl het aantal cijnsbetalers met meer dan 100% stijgt. Bij de andere cijnsheren in Bergeijk vermoeden we hetzelfde. Er treedt dus een verkeuring op in de landbouw waarbij boeren steeds minder grond bezitten. Omdat het hier voor 80% gaat om lokale boeren moeten we konkluderen dat de bevolking sterk is toegenomen en deze ontwikkeling laten we in

de onderstaande grafiek zien. De bevolking in Bergeijk en Eersel blijkt binnen twee generaties te zijn verdubbeld (een toename met 4 huishoudens per jaar). Na 1425 blijft de bevolking konstant en dat blijft zo tot de 19-de eeuw. Een kaart van Eersel omstreeks 1955 in het boek van Harrie Grielen kan dienen om zich hiervan een voorstelling te maken. Sindsdien is het aantal inwoners van Eersel met een faktor 3 toegenomen.¹²

Figuur 1. De bevolkingsaanwas uitgezet als het aantal huishoudens in de periode 1340-1550.

Doorlopende lijn: voor alle bezittingen in Bergeijk, Weebosch, stippelijijn: voor de hertogelijke bezittingen in Eersel, Duizel, Steensel.

¹¹ Een alternatief idee van gebiedsexploitatie op afstand ligt dus niet voor de hand.

¹² Grielen, H. (2006), 'Eersel .. 'n zaligheid', p40.

De konklusie uit de cijnsboeken van de toename van het aantal boeren vertoont duidelijke chronologische parallellen met de bouwgeschiedenis van de kerk in het centrum van Bergeijk.¹³ Uit deze bouwgeschiedenis blijkt dat de kerk omstreeks die tijd (in de tweede helft van de 14de eeuw) moet zijn vergroot. Deze verbouwing gebeurde niet omdat het dorp rijker was geworden zoals soms wordt beweerd, maar omdat uitbreiding noodzakelijk was in verband met de versnelde toename van het aantal inwoners.¹⁴ Bouwhistoricus Dick Zweers heeft de kerk onderzocht en constateert dat delen van de kap uit het begin of midden 14de eeuw dateren. Hij denkt dat de kerk al werd vergroot (met zijbeuken) omstreeks 1367, toen de huidige oude klok werd gegoten en de toren werd verhoogd. Delen van de kapkonstruktie van deze verbouwing zijn bewaard gebleven doordat ze in de latere verbouwingen zijn hergebruikt.

Welke methode van intensiveren in de landbouw gaf aanleiding tot deze opmerkelijke bevolkingstoename? Naast het bewerken van het land was het bemesten een belangrijke faktor bij de intensivering van de landbouw. De mogelijkheden waren echter beperkt en gezien de geringe omvang van de hooilanden was plaggenbemesting het enige alternatief. Het houden van meer schapen leidde tot het vergroten van de hoeveelheid mest en door toevoegen van heidemaaisel en heideplaggen, kon de opbrengst van de landbouw in de periode 1350-1400 sterk groeien.

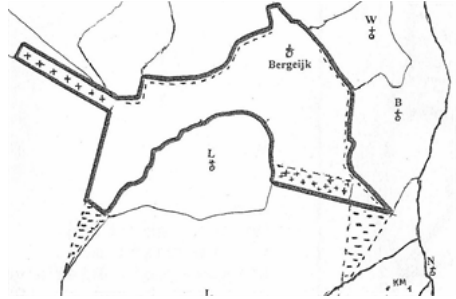
Onze konklusie is dat, te beginnen met 1350, een versnelde intensivering van de roggebouw heeft plaatsgevonden in Bergeijk, Eersel, Duizel en Steensel. Door de toegenomen bemesting was een tweede slag met braakligging van de akker overbodig en ontstond wat wordt genoemd, ‘de eeuwige roggebouw’: de rogge werd elk jaar terugkerend op de bijeen gelegen akkers van het open akkerkompleks verbouwd. Hierbij werd jaarlijks schapenmest gemengd met plaggen op de akkers gebracht.

¹³ Halbertsma, H. (1975), Bull Kon.Ned.Oudheidkundige Bond, 1975, p. 51-53. en Zweers, D. (1999), ‘Hofkerk Bergeijk : Bouwhistorisch onderzoek kapkonstruktie’, gemeente Bergeijk. De auteur Zweers meldt dat het gebruikelijk is dat de kerktorens de laatste fase zijn in de bouw van een kerk en bij de bouw of het verhogen van een toren hoort het dan ook dat er een nieuwe klok wordt gegoten.

¹⁴ Knaepen, R. (1990), De strijd om het bestaan : het economisch verleden van Lommel, in: ‘Door het Zand getekend’, Publikaties van de V.Z.W.Museum Kempenland te Lommel nr 5, p. 227.

Over grensconflicten in vroeger tijd en een ommetje van nu.

In het kader ‘wandelmroutes maken door landelijk, agrarisch gebied’ worden er in Brabant ‘Ommetjes’ gecreëerd. Zo is er het ommetje Wateringpad dat loopt tussen de Pelterheggen in Plateaux en de Wateringen van Lommel; grensoverschrijdend. Aan de Nederlandse kant gaat het in Bergeijk, aan de westzijde van de Luikersteenweg, door een gebied dat 5 dec. 1843 Bergeijks werd. Een gebied tussen grenspalen 186 en 187 en de Hofmanheideweg. Dat was niet voor het eerst dat hier over de grens tussen Lommel en Bergeijk iets besloten werd. Alleen, er wordt sindsdien niet meer over getwist.

Grensruil 1843. Erbij + en er af - ¹

Al in 1331 begon de discussie tussen bewoners van beide gemeenten over de grens. En dat kwam omdat de Hertog van Brabant, Jan III, gronden aan die gemeenten gaf en daarbij de grenzen slordig, overlappend, vastlegde. Zo kwam o.a. de Heuvel met heide bij Bergeijk te horen. Die van Bergeijk hebben altijd wel erkend dat dat fout was, maar daarbij bleef het onduidelijk hoe de grens precies was. Dat leidde in 1616 in 1737 en 1767 tot betwisting en processen. ²

Zo werden in 1616 acht oude notabele mannen van Lommel en acht van Bergeijk bij de stadhouder van de schout van Kempenland geroepen om zich over die grens uit te spreken. De noordgrens in het betrokken gebied “*Cockaertskolk, vandaar op Moonkesput en zo naar Cranevenne zand*” was het resultaat.

De ligging van Kockaertskolk werd dan in 1736 tot 1770 nog betwist maar uiteindelijk werd het toch het grenspunt wat ten noorden van paal 187 lag, en Craneven Sand het latere grenspunt ten noorden van paal 186.

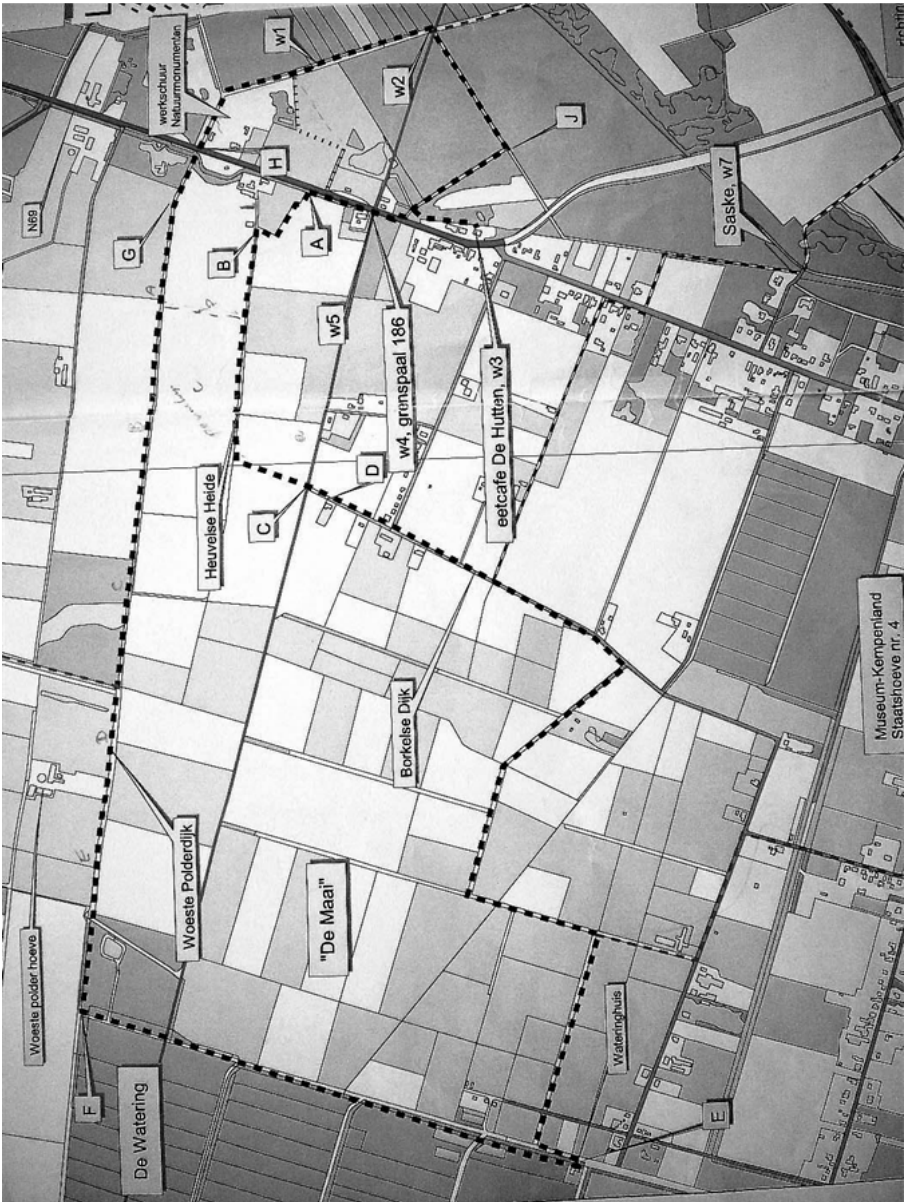
Lopen over de Woeste Polder is lopen langs de grens van voor 1843.

Over de Borkelse dijk naar de Heuvelse Heideweg is lopen over een weg uit de 18e eeuw, die op kaarten van Franse bezetters ‘Chemin de Loemel à Domelen’ heet, maar wat desalniettemin een karrespoor was. Na het ontstaan van de Kolonie blijft daar een gedeelte van bestaan, wat nu op het Wateringpad belopen kan worden tot aan de Heuvelse Heideweg (zie kaart).

¹ Roger Knaepen, 1998, ‘BERGEIJK’

² A Vanden Boer in ‘Te Lomelle op die Campine’, 16 jrg-nr3 1990

----- Een Ommetje: Wateringpad ³

³ Initiatiefnemer Gerard Slenders, Barier 22

Wim van Dooremolen

HAARTEUT SIMON VAN HOVE UIT EERSEL EN HET LOGO VAN DE

LIEDERENTAFEL 'TEUTENKOOR BERGEIJK'

HET GILDEschild VAN SIMON VAN HOVE

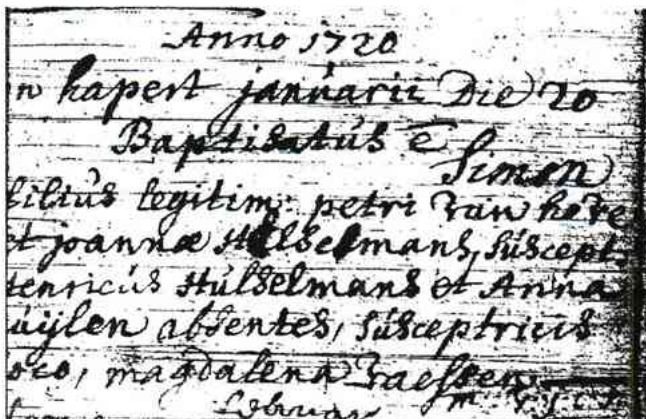
Aanleiding tot dit artikel vormt het hiervoor weergegeven logo van de op 23 maart 2006 opgerichte en op 1 mei 2006 in 'Goei Volluk' gestarte Liederentafel 'Teutenkoor Bergeijk'. Na een eerste correspondentie met de ontwerper(s) bleek mij bij vervolgonderzoek al gauw dat dit logo was afgeleid van een uit 1755 daterend schild van de haarteut Simon van Hove, koning van het sinds 1506 bestaande St.Catharina- en St.Barbara-gilde te Eersel.

Alvorens op het logo van de liederentafel in te gaan, eerst een beknopte biografie van de Eerselse haarteut, die zijn bijzonder beroep zo duidelijk heeft doen afbeelden via een zilveren schild.

Logo 'Teutenkoor' als standaard (vervaardigd door Joseph van Hees)

SIMON VAN HOVE

Op 20 januari 1720 werd de te Hapert geboren/gedoopt Simon van Hove, zoon van Petrus van Hove en Joanna Hulselmans.

4. Novemb. 1745 ceperkerk sacram: maor
simon van hoof ex: margareta kocks
coram me ex testib: wilhelmo kocks
et petro van boichel: 1745

Op 7 november 1745 trouwt hij zowel voor de RK-kerk als
voor de Schepenbank te Eersel met Margaretha Cox/Kocks.

Offt hiem den 23 october 1745 syn voor ons
ondergeteykonde schepenen van gesel in on-
dertien opgenomen, en aangeleyent monst
eymer peter van Hoof sijn geboortig,
woonagig te Stapen met just. Margo
van Coe sijn geboortig, woonagig te
Stapel, en hebbe belooft maten en veld
Dorogasende sondaegh: proclamatie, onverschendte
gegeen sijn te sulz vrouwe, te oordone
en onverschendte J. Van Den Boer
g. verpannen

D. voorn personen monst. Simon peter van Hoof
en just Margo van Coe sijn nedet de 3 sijn
daeghe proclamatie so tot Raport des gesel
onverschendte gegeen ware, wat wydens de Relagie
des Hofsters welck getruet, op den zevende
november 1745 coram de ondergeteykonde schepenen.
J. Van Den Boer
g. verpannen

Volgens de indices van het Brabants Historisch Informatie Centrum (www.bhic.nl) worden uit dit huwelijk te Eersel geboren / gedoopt:

Joanna	* Eersel, 30 juni 1749
Joannes Cornelius	* Eersel, 24 februari 1752
Joanna Gertrudis	* Eersel, 27 augustus 1754
Petronella	* Eersel, 5 januari 1757
Petrus	* Eersel, 17 juni 1760

Als Simon van Hove op 19 april te Eersel overlijdt en aldaar op 21 april 1770 wordt begraven, blijkt dat zijn echtgenote met één kind achterblijft en wel de dan 15-jarige Joanna Geertruij van Hove, die op 1 maart 1778 te Eersel huwt met Hubertus Vissers (zoon van Franciscus Vissers en Margareta Helsemans). Joanna sterft en wordt begraven op 28 september 1791, eveneens te Eersel.

1770
Maandag
3 obijt Hendricus van Briel
12 obijt Lucia van den Boom
3 obijt Joannes drieffen
20 obijt Elisabetha tr. Hendricus
martinus
29 obijt maria van den poel
aprilis
19 obijt Simon van hove

Den 25 April 1770 is
Begraven Simon van
Hove. vrouw en kind
nagelaten

In het boek 'Drie Zaligheden, Eersel Duizel Steensel' door J.Spoorenberg e.a. (Hapert 1989) staat op pagina 197 een fraaie foto (hierna afgebeeld) van de schenking die Simon van Hove in 1755 bij zijn aftreden als koning van het gilde heeft gedaan.

SIMON VAN NOVE CONINK
VAN S. CATRINA EN
BARBERA GULDE
IN DE VRETHEIT
DERSEL DEN 22
SEPTEMBER 1762

Hiernaast het prachtige 'teutenlogo' dat bij meerdere publicaties van de plaatselijke VVV te Bergeijk wordt gebruikt

1755 IN PLAATS VAN 1733

De op 31 december 2005 op 95-jarige leeftijd overleden alomtgewaardeerde Drs W.H.Th. (Willy) Knippenberg stelde in het hier algemeen bekende boek *'De Teuten, Buitengaanders van de Kempen'* (Kultuurhistorische verkenningen in de Kempen, Deel V, in 1974 uitgegeven door de Stichting Brabants Heem) in het artikel *'Haarteuten in Noord-Brabant en het kasboek van een Bergeijkse haarteut'* (pagina 166 t/m 184): "... de Eerselse haarteut Simon van Hove liet zich in 1733, toen hij gildekoning was geworden, op een fraai zilveren schild afbeelden in zijn leren reistenu met een vlecht haren in zijn opgestoken rechterhand".

Knippenberg herhaalde daarmee wat hij eerder al voor het *Tweemaandelijks tijdschrift voor Brabantse Heem- en Oudheidkunde 'Brabants Heem'* (Jaargang XIX 1967) schreef in het artikel *"De teuten uit de Kempen"* (pagina 149 t/m 159):

"Zeer interessant en misschien wel uniek is de fraaie afbeelding van de haarteut Simon van Hoven, die zich in 1733 liet afbeelden in reistenu en met afgeknipte lange haren in zijn hand".

Bij de foto op pagina 155 vermeldde hij (*M.V.: vrij onnauwkeurig; zie afbeelding*):

'Schild van het Gilde van St. Catharina en Barbara te Eersel. De tekst luidt: "Simon van Hoven, coninck van S.Catarina en Barbera-guld in de vrijheid Eersel 22 september 1733". Simon was een haarteut en staat hier afgebeeld in reistenu en met een bos haar in de hand.'

Het artikel uit 1967 is ook opgenomen in het hiervoor genoemde boek *'De Teuten'* uit 1974, zij het dan onder de titel *'De teuten uit de Noordbrabantse Kempen'* (pagina 117 t/m 128).

Op de website van het Sint Catharina en Sint Barbara Gilde te Eersel (www.schuttersgilde-eersel.nl) worden op de op 15 oktober 2006 bijgewerkte pagina van *Koningen van 1663 tot 1947* o.a. vermeld:

1733 Simon van Hove en
1734 Joannes Kox.

De samensteller is bij het duiden van Simon van Hove waarschijnlijk uitgegaan van het door wijlen de heer Knippenberg meermalen genoemde jaartal 1733. Het beknopte stamboomonderzoek en een nadere beschouwing van het op het schild zichtbare jaar geven mij echter de zekerheid dat hier wel sprake moet zijn van het jaar 1755.

LOGO LIEDERENTAFEL TEUTENKOOR BERGEIJK

Mevrouw Ger van Herk (samen met voorzitter Ann van der Sande mede-oprichtster) bedacht en ontwierp het logo voor de nog jonge (eind april 2007 al 75 leden tellende) liederentafel 'Teutenkoor' te Bergeijk. Zij zocht naar een afbeelding waarmee ze een symbolische relatie kon leggen tussen het Bergeijkse Teutenkoor en een Bergeijkse haarteut (zoals bekend, een beroep uit de 18^e en 19^e eeuw dat met name in Eersel en Bergeijk werd uitgeoefend). In de mail die ik van haar ontving, na vragen mijnerzijds hierover, schreef zij: "Omdat in de tijd van onze oprichting het thema 'Teuten' in Bergeijk heel actueel was en

is, hebben wij daarop ingehaakt. Bij de heemkundekring heb ik geïnformeerd naar eventuele afbeeldingen van schilden uit die tijd, omdat ik de teutenafbeeldingen die in omloop zijn niet origineel genoeg vond. Deze afbeelding is van een origineel schild van een haarteut wat ik in een oud boek heb gevonden. Bij navraag mocht ik dat zonder problemen gebruiken. De afbeelding was met een haarteut die zijn rechterarm omhoog hield met daarin een lange staart. Ik heb de hand laten zakken en hem een liederenboek in de hand gegeven. Joseph (*van Hees, de dirigent*) heeft dit logo gebruikt voor een standaard tijdens optredens en voor het pippen van de muziek.”

Mevrouw Annemie Snellens heeft de tekening van mevrouw Ger van Herk vervolgens met behulp van haar computer ingekleurd “omdat ik dat mooier vond als de lijn tekening”.

Tenslotte nog de mening hierover van mevrouw Ger van Herk: “Wat het inkleuren betreft, ikzelf geef de voorkeur aan wit-zwart, maar er zijn er misschien die het liever in kleur hebben. Ze zijn daar vrij in.”

Martien Veekens

*(sinds 25 nov. 2006
lid van Liederentafel
'Teutenkoor' Bergeijk)*

Over Godefridus Meulenbroeks en zijn aanvaring met Bergeijkse haarteuten

In juni 1838 stond ene Godefridus Meulenbroeks, 46 jaar en wonende te Bergeijk, terecht in Den Bosch. Tijdens de zitting van de Rechtbank (toen Hof van Assises genoemd) werd hij beschuldigd van een *moedwillige verwonding, waardoor aan den verwonden een beletsel tot persoonlijken arbeid van meer dan twintig dagen is veroorzaakt*. Over wat zich had afgespeeld en wie het slachtoffer van deze zware mishandeling was, zijn geen gegevens bewaard gebleven.

Godefridus Meulenbroeks was in elk geval geboortig van Casteren, 36 jaar en koopman toen hij in mei 1829 te Bergeijk trouwde met de 23-jarige Maria Anna van den Broek. Lang heeft dit huwelijk niet mogen duren. In 1834 stierf zij, haar man achterlatend met drie kleine kinderen: Hendrik (1830), Maria Catharina (1831) en Johannes (1832). Twee jaar later, hij is dan 43 jaar, trouwt hij opnieuw, nu met de 24-jarige Maria Meggelina van der Velden.

Godefridus is dus 2 jaar hertrouwd als hij terechtstaat. De Procureur-Crimineel wil dat de verdachte schuldig wordt verklaard en eist onder andere dat hij *op een daartoe opgericht schavot gedurende een uur te pronk (wordt) gesteld met een papier op de borst, waarop zijn misdaad zal zijn uitgedrukt, voorts veroordeeld tot tuchthuisstraf voor een tijd door den regter te bepalen in geen geval van minder dan vijf en meerder van tien jaren*.

Na een aantal overwegingen formuleert de rechtbank de uitspraak. Godefridus wordt schuldig bevonden, eerloos verklaard en veroordeeld *voor den tijd van zes achtereenvolgende jaren in een Rasp of Tuchthuis, ten einde aldaar door zijnen handen arbeid zijn onderhoud te gewinnen*. Verder zal het vonnis worden aangeplakt in Den Bosch en te Bergeijk, en de ruim 115 gulden proceskosten komen voor rekening van de veroordeelde.

In juli 1838 werd Godefridus “opgeborgen” in het tuchthuis te Woerden. Na bijna 6 jaar, op 1 februari 1844, werd hij hier weer op vrije voeten gesteld. Na zijn terugkeer in Bergeijk liet een gezinsuitbreiding met zijn tweede vrouw niet lang op zich wachten. In 1845 zag Petronella het levenslicht, in 1850 Maria Anna en in 1852 werd Maria Catharina geboren.

Dan komen we in 1853. Godefridus doet op 14 november bij de burgemeester van Bergeijk aangifte van een ingrijpende gebeurtenis. Hij verklaart dat op zaterdagavond 12 november, toen hij al op bed lag, hij door zijn vrouw werd gewekt met de woorden *kom toch spoedig op, want men zal het huis nog afbreken, de kinderen schreeuwen en het vee gaat zoo te werk, het volk eischt mij om buiten te komen, ik weet niet wat er te doen is*. Godefridus is daarop gewapend een riek naar buiten gegaan. Hij trof een menigte volk voor zijn erf, en zag ook dat de grond voor de deur diep was omgeploegd. De ploeg zelf lag tegen zijn staldeur, *welke hij in zijnen drift stuk heeft geslagen*. Verder verklaart hij dat *het volk hem gedurende circa een uure heeft geplaagd door met zwepen te klappen, op trommen te slaan en met koperen deksels geweld te maken*. Hoewel het donker was kan hij toch nog een aantal namen noemen: Hendrikus Groenen, een schaapsherder die de ploeg zou hebben gehanteerd, en de zonen van Martinus Wijnen¹ die bij hun vader inwonen. Ook Arnoldus Kuijken¹, zoon van Christiaan Kuijken, zonder beroep, die op een deksel trommelde en tot slot Wilhelmus Verrijt, een bouwman. En tegen het einde van dit “volksgericht” verschijnt nog een andere Arnoldus Kuijken ten tonele. Dit is Arnoldus Kuijken¹, koopman van beroep. Die kwam de aan stukken geslagen ploeg oprapen en toen zou hebben geroepen: *zo ge hebt mijn ploeg kapot geslagen, ge zult ze me duur betalen, maar ik heb u eens gaten in uwen kop geslagen en ik zal er u nog inslaan, en ik heb u eens in de gevangenis geholpen en ik zal er u nog in helpen*. Hiermee eindigt aangifte van Godefridus Meulenbroeks.

¹ zie voor de hier genoemde namen ‘de stamboom’ op pag.20. Arnoldus Kuijken, koopman. (Haarteut?)

De inkt van dit proces verbaal is echter nog maar amper droog als ook Arnoldus Kuijken, koopman en eigenaar van de ploeg, op zijn beurt bij de burgemeester zijn verhaal komt doen. Hij verklaart dat hij op die bewuste zaterdagsavond thuis was toen zijn dienstmeid Elisabeth Hoex hem kwam vertellen dat Godefridus Meulenbroeks zijn ploeg kapot had geslagen, en *dat hij comparant daarop zijn huis heeft verlaten, zich naar de plaats heeft begeven alwaar de stukken zijner ploeg lagen en die naar huis heeft willen dragen, en als toen vermistte de schede met den ploegvoet en den haamknuppel met de strengen.* En toen hij op het punt stond met de bijeengeraapte stukken weer naar huis te gaan zou Godefridus Meulenbroeks hem hebben nageroepen *bogt, rotte kost, kaaljakker en grootkloot, ge betaalt de schulden van uw voorouders.....*

Arnoldus Kuijken heeft bovendien Lambertus van Glabbeek meegebracht die de aangifte bevestigt. En *dat hij als getuige van dit een en ander nog kan opgeven F. de Krom koopman wonende binnen deze gemeente, welke wegens absentie hier niet heeft kunnen verschijnen, en Willem Box alhier, zijn neef.*

Verder zwijgen de archieven, voor zover ik heb kunnen nagaan. Uit de aangiftes blijkt dat met name haarteuten op de Weebosch en hun verwanten de aanstichters zijn van het volksgericht. Er is sprake van “oud zeer”, dat is wel duidelijk. Het lijkt erop dat ze tegen Godefridus hebben samengespannen om hem in de fout te laten gaan. Dat is gelukt: hij vernielde een ploeg. Maar over wie de ploeg naar het erf van Godefridus heeft gebracht, laat staan waarom, wordt met geen woord gerept. Allicht niet, denk ik dan.

Ad Tilborghs

bronnen

Bergeijk AA 1475 folio 67 ev

Rechtbanken 1811-1838 nr. 21 10/193

met dank aan Martien Veekens voor het onderzoekwerk

Wie was Arnold Kuyken te Fritzlar

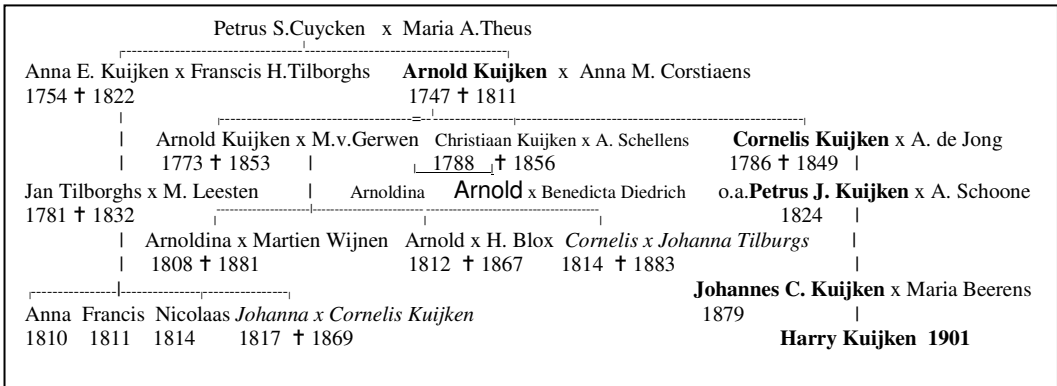
In Keersopper 4 werd, in een verhaal over de haarteut Arnold Kuyken te Fritzlar de vraag gesteld welke Arnold Kuyken dit was.

We hebben wat spuurwerk verricht

En, tja, ene Arnold Kuijken, geb 1747, had een zoon Arnold, geb 1773, twee kleinzons Arnold geheten en twee kleindochters met de naam Arnoldina. Dan is er gauw verwarring.

De haarteut die maar niet in Fritzlar mocht blijven was kleinzoon Arnold Christaanszn ¹, geb 1829. Hij kreeg ‘ter leringhe’ Johannes Wijnen, zoon van nicht Arnoldina Kuyken, die met de haarhandelaar Martinus Wijnen (1800-1884) trouwde. En ze leerden het vak goed, die Wijzens. Het werd een prima haarteutencompagnie, met veel zoons in het bedrijf. Zij brachten het tot firmanten van “*Wijnen en Heesters, importers of human hair.*” In America.

Verder was er nog sprake van een Arnold Kuijken die in 1832 voogd werd over kinderen van Jan Tilborghs. Dat moet Arnold Arnoldzn, geb 1773, zijn geweest; wiens zoon Cornelis Kuijken in 1844 trouwt met Johanna Tilburgs. Zijn grootvader Arnold, geb 1747, en haar grootmoeder Anna waren broer en zus. Kunt u het nog volgen? Of toch maar een overzicht.

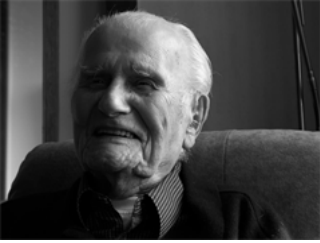
En wat zien we dan ? Dat de achter-achterkleinzoon van Arnold Kuyken, geb1747, Harry Kuyken,geb 1901 nog altijd in Bergeijk woont; als 105-jarige, jawel. Over deze verre nakomeling van de haarteuten het volgende portret.

¹Zie ook over Arnold Kuijken het voorgaande artikel.

Martien Veekens, Wim v.Dooremolen

Portret van de 105 jarige Harry Kuijken

‘Dorpsfiguren’

Zaterdag 31 maart 2007 zijn we¹⁵ gaan buurten met 105-jarige Harrie Kuijken, een wel heel bijzondere Bergèkse mens, die op hoge leeftijd nog verhalen kan vertellen over zijn jeugd in het Bergeijk van het begin van de twintigste eeuw. “Dè is al vort lang gelejen”, verzucht Harry als we de ene na de andere vraag op hem afvuren.

Harry zag 23 juli 1901 het levenslicht in de Broekstraat en was de oudste zoon van Johannes Cornelis (Cees) Kuijken en Maria Lamberta (Bertha) Beerens. De persoonsgegevens halen we uit het perfect uitgegeven boekje “Harry Kuijken – EEUWig jong – Portret van unne biezonere mens”, samengesteld door de kleinkinderen Monique en Tessa bij de viering van zijn honderdste geboortedag. De oudste Nederlandse man is 107. Er zijn maar twee mannen in Nederland ouder dan Harry Kuijken. Tot zijn 95-negenste verjaardag reed hij nog auto.

De geboorteakte geeft aan dat hij staat geregistreerd met de voornamen Henri, Pieter, Christiaan, Maria en bevat de vermelding dat hij de zoon is van de ‘sigarenfabrikant’ Kuijken, die in Broekstraat een van de eerste, grotere sigarenfabrieken tot stand bracht.

Tegenwoordig zit in deze fabriek restaurant China Garden en links ernaast staat nog altijd het herenhuis van zijn ouders, later gesplitst in twee woonhuizen.

¹⁵ De bezoekers zijn Gerard de Brouwer, George van Och en Wil van Ham. Op deze zonnige lentedag zijn we te gast in Wilgenhof, waar Harry van zijn oude dag geniet. Zijn dochter Lieke Zaeyen - Kuijken ontvangt ons gastvrij en helpt de herinneringen op te halen.

Naast het huis van Stant oftewel Stijntje Sengers, die getrouwd was met Dina. Een gezellige, kleine buurt, want er stonden nog maar een paar huizen in die tijd. Harry volgt de lagere school van meester Aarts in wat toen heette de Schoolstraat, schuin tegenover café De Snor, waar nu de Rabobank staat. “Het schooltje had drie lokalen”, weet Harry zich te herinneren. “Met een grote houtkachel voor de verwarming en olielampen, want elektriciteit hadden we nog niet.” Ook herinnert hij zich meester Van Moll en juffrouw Minderhout, die af en toe kwam vervangen. Na de lagere school ging hij naar de HBS, hetgeen heel wat was in die tijd, want we hebben het over 1913. “In Valkenswaard was er toen nog geen voortgezet onderwijs”, legt Harry uit. “Ik ging eerst twee jaar naar de kostschool van de Broeders van Maastricht in Weert. Daar was het nog gebruikelijk om in het frans te praten. En daarna naar de HBS in Eindhoven.” Hij was in die tijd bij Netje Hoeks in de kost voor 90 cent per dag. Zaterdags ging hij met de fiets naar Bergeijk en zondag weer terug. Ook zijn twee zussen (Anna en Lena) en (Pierre en Chrit) kregen een goede opleiding. Na de school ging Harry werken in het sigarenfabriek van zijn vader.

De fabriek is rond 1910 opgericht, ongeveer ten tijde dat de fabriek van Fried Aarts ophield te bestaan. “In den besten tijd werkten bij ons zo’n vijftig mensen. We hadden ook nog een fabriekje in Luyksgestel, maar daar werkten maar een paar man. In ons fabriek in Bergeijk werkten ook al vrouwen. Wij waren in Bergeijk een van de eerste, die ook vrouwen in dienst hadden.” Met een brede glimlach laat Harry in het midden of pastoor Van Asten daar wel zo gelukkig mee was. Het deerde hem klaarblijkelijk niet. “De fabriek van Fried Aarts was de eerste wat grotere sigarenfabriek in Bergeijk. Allemaal handwerk, machines dat bestond nog niet. Bij ons werkten vooral mensen uit het dorp en een paar uit Luyksgestel. Onze eerste meesterknecht was unne mens uit Eindhoven. In Bergeijk waren er nog geen geschikte kandidaten. Een latere meesterknecht woonde aan deze kant van Sjef Renders. Daar stonden een stuk of drie flinke woningen. Voor de inkoop van tabak ging mijn vader naar de veiling in Amsterdam. Met de fiets naar Valkenswaard. Dan vanaf de Staasie met het Bels lijntje naar Eindhoven en daar verder met de trein naar Amsterdam. Diejen trein van het Bels lijntje ging zo hard, die konde lopend bijhouden. Het was niet moeilijk om aan personeel te komen. Veel mensen wilden wel sigarenmaker worden, want dat werd goed betaald. De sigarenmakers zaten in de fabriek gezellig bij elkaar. Samen zingen en een rozenoetje bidden en onderwijl proberen zoveel mogelijk sigaren te maken. De mensen maakten lange dagen. ’s Morgens vanaf acht uur. Ze wisten toen niet waarvoor ze bidden. Maar dat was voor mè. Het heeft geholpen.” Ook herinnert Harry zich het sigarenmerk Kri Kri van het bedrijf van zijn vader. Met een brede glimlach reageert Harry op de anekdote dat zijn vader argwaan kreeg toen hij opvallend vaak overwerkte. Op de fabriek leerde hij zijn vrouw kennen en vader Kuijken betrapte het stelletje boven op zolder op het dekblad. Het was Lieske Scheerens uit Luyksgestel. Ze trouwden 28 november 1930 en waren meer dan zeventig jaar gelukkig getrouwd. Harry herinnert zich de vele, kleine sigarenfabriekjes die later her en der in het dorp opgericht werden. Maar daar werkten veelal maar een paar man. En er waren ook verschillende thuiswerkers.

Wil van Ham, Gerard de Brouwer

Ansichten

Het doktershuis, Schoolstraat ca 1900

Bij de komst van dokter Duchateau, zie Keersoper 4, werd dit doktershuis gebouwd door aannemer van Fasol uit Valkenswaard voor fl 7.483,- plus een glas bier aangeboden aan de Raad. Momenteel wordt dit huis bewoond door de 5^e dokter na Duchateau, dokter Christiaans, bestuurslid van onze heemkundekring.

Het doktershuis, Burg.Magneestraat, nu

Het Teutenhuis van 1722; een opname begin vorige eeuw.

Na recente restauratie is het woongedeelte opnieuw bewoond.
Over de stal, het voorste gedeelte, wordt overleg gevoerd:
Wordt het een cultuurhistorisch centrum ,
een ingangspoort voor Bergeijk' ?

